

Remissyttrande
2024-05-27

Dnr RA-KS 2024/00377
Ert Dnr Ju2024/00120

Justitiedepartementet
Enheten för immaterialrätt och transporträtt
ju.remissvar@regeringskansliet.se
clara.cederberg@regeringskansliet.se.

Inskränkningarna i upphovsrätten (SOU 2024:4)

Riksarkivet vill lämna följande synpunkter på utredningens överväganden och förslag till författningsändringar.

Sammanfattning

- Riksarkivet föreslår att bestämmelsen i 16 § andra stycket ändras så att arkivinstitutioner som är tillgängliga för allmänheten och drivs utan vinstintresse omfattas. Riksarkivet föreslår också att myndigheternas arkivbestånd ska omfattas av bestämmelsen. Detta bör även gälla för bestämmelsen i 16 f § om offentligt framförande.
- Riksarkivet föreslår att bestämmelsen i 20 § om visning av exemplar utökas till att omfatta sådana kopior som kulturarvsinstitutionerna får framställa för bevarandeändamål enligt 16 § första stycket.
- Riksarkivet tillstyrker förslaget till en ny inskränkning för forskning, att det införs en definition av begreppet återge, samt att bestämmelserna om offentliga debatter, allmänna handlingar m.m. förtydligas och moderniseras.
- Riksarkivet välkomnar särskilt att det tydliggörs vid vilka inskränkningar som källangivelse ska krävas.

5.2 Reglerna om namn- och källangivelse

Riksarkivet tillstyrker utredningens förslag.

Riksarkivet välkomnar särskilt att det tydliggörs vid vilka inskränkningar som källangivelse ska krävas. För de verk och andra alster som skyddas av upphovsrätt och närstående rättigheter som finns i arkiven kan källangivelsen sällan anges enbart genom namn på upphovsmannen och titeln på det verk det är fråga om. Det kan vara fråga om utkast till ett verk eller verk där avsikten från början inte har varit att det ska ges ut, t.ex. brev, som har överlämnats till ett arkiv och därmed offentliggjorts i upphovsrättslagens mening. Ofta är det fråga om det enda exemplaret av ett verk eller alster. Då krävs, förutom uppgift om hos vilken institution det förvaras, att man anger arkivbildare och även volym, akt och sida eller andra signum, för att verket eller alstret ska gå att härleda och för att originalet ska

kunna återsökas. Hos arkiven är det alltså oftast fråga om ”I andra situationer synes angivandet av källa endast avse det skyddade materialets ursprung, alltså varifrån det har hämtats.”, som utredningen skriver på sidan 115 i betänkandet.

10.2.2 Allmänna bestämmelser – definition av begreppet återge

Riksarkivet tillstyrker att det införs en definition av begreppet återge.

Riksarkivet välkomnar att det förtydligas vilka förfoganden som är tillåtna. Många bestämmelser i upphovsrättslagen är svårtillgängliga och en definition ökar tydligheten.

10.7.2 Kulturarvsinstitutionernas användning

A. Fler aktörer bör omfattas av bestämmelserna i 16 § andra stycket

Riksarkivet har i flera tidigare remissvar argumenterat för att fler aktörer bör omfattas av bestämmelserna i 16 § andra stycket.¹ Riksarkivet välkomnar därför att kretsen utökas till att omfatta fler bibliotek och också museerna, så som skäl 40 i infosocdirektivet medger.

Riksarkivet föreslår däremot att bestämmelsen ändras så att arkivinstitutioner som är tillgängliga för allmänheten och drivs utan vinstintresse också omfattas. Riksarkivet föreslår också att myndigheternas arkivbestånd ska omfattas av bestämmelsen.

Riksarkivet föreslår följande lydelse:

Bibliotek och museer och arkivinstitutioner som är tillgängliga för allmänheten och som drivs utan vinstintresse samt de arkiv som omfattas av bestämmelserna i 2 kap. tryckfrihetsförordningen (1949:105) har rätt att framställa exemplar av verk, dock inte datorprogram, även

1. för kompletterings- eller forskningsändamål,
2. för att tillgodose lånesökandes önskemål om enskilda artiklar eller korta avsnitt eller om material som av säkerhetsskäl inte bör lämnas ut i original,
3. för användning i läsapparater eller
4. för förvaltning och organisering av verk samt för annat internt bruk som påkallas av underhåll av verk.

A.1 Utredningens resonemang om arkiv på sidorna 266 och 267

Utredningen konstaterar det inte finns något EU-rättsligt krav på tillgänglighet för allmänheten när det gäller arkiv, utan endast en

¹ Riksarkivets yttrande över promemorian Upphovsrätten i informationssamhället – genomförande av direktiv 2001/29/EG, m.m., Ds 2003:35.

<https://riksarkivet.se/default.aspx?id=101103>, Dnr RA 04-2003/2320,

Riksarkivets yttrande över Frågor om följerätt och om museernas kopiering, SOU 2014:36
<https://riksarkivet.se/default.aspx?id=107476>, Dnr RA 04-2014/5264 och

Riksarkivets yttrande över promemorian Upphovsrätten på den digitala inre marknaden, Ds 2021:30 <https://riksarkivet.se/default.aspx?id=117543>, Dnr RA-KS 2021/02023

begränsning vad gäller vinstintresse. Utredningen konstaterar också att begreppet arkiv är brett och kan avse en stor och odefinierad grupp. Utredningen menar därför att det finns anledning att även fortsättningsvis begränsa den krets av arkiv som omfattas av bestämmelserna.

Riksarkivet delar utredningens bedömningar så långt.

Däremot menar Riksarkivet att utredningen inte har utrett alternativet tillräckligt. Den nöjer sig med att föra ett kortfattat resonemang om möjligheten att avgränsa bestämmelsen till de arkiv som omfattas av bestämmelserna i arkivlagen (1990:782).

Riksarkivet motsätter sig utredningens slutsats att det sammantaget framstår som att den nuvarande begränsningen till statliga och nationella arkivmyndigheter är den mest ändamålsenliga, trots att detta utesluter aktörer som i och för sig skulle ha kunnat omfattas av bestämmelsen. Dels omfattar inte den nuvarande begränsningen statliga och *nationella* arkivmyndigheter så som utredningen skriver, utan skrivningen är istället statliga och *kommunala* arkivmyndigheter. Dels delar inte Riksarkivet bedömningen att den skulle vara den mest ändamålsenliga.

A.2 Begreppet arkiv

I traditionell arkivteori har begreppet arkiv tre olika betydelser; *arkivbestånd* (som också kan benämnas arkivmaterial, arkivhandlingar eller arkivalier), *arkivinstitution* (som t.ex. Föreningsarkivet i Jämtlands län eller Regionarkivet i Östergötland) och *arkivlokal* (som ibland benämns arkivmagasin). Den myndighet, organisation, företag eller person som i sin verksamhet tar emot och skapar handlingar som bildar ett arkiv kallas *arkivbildare*. I utredningens resonemang om kretsen av arkiv som skulle kunna omfattas av bestämmelsen framstår det som oklart om utredningen syftar på *arkivbestånd* eller *arkivbildare*.

Riksarkivet menar att det saknas ett resonemang om hur man skulle kunna begränsa kretsen som omfattas av bestämmelsen med avseende på *arkivinstitutioner*. Detta istället för att avgränsa kretsen med avseende på *arkivbestånd* eller *arkivbildare* så som utredningen resonerar. Arkiv skulle alltså kunna avgränsas på motsvarande sätt som bestämmelsen är utformad när det gäller bibliotek och museer.

A.3 Myndigheternas arkiv

Enligt 3 § arkivlagen är myndigheternas arkiv en del av det nationella kulturarvet. Detsamma gäller för övriga arkiv som består av allmänna handlingar. Riksarkivet menar att detta utgör ett starkt skäl för att de bör omfattas av bestämmelsen.

Till skillnad från många andra länder i EU finns det i Sverige inga fasta tidsgränser för när handlingar ska lämnas över till nationalarkivet. Motsvarande gäller för arkiv hos kommunerna. Vid vilken tidpunkt det kommer att ske avgörs istället av de enskilda myndigheterna. Det är beroende av andra faktorer än hur betydelsefulla de är för kulturarvet, till

exempel hur ofta handlingarna i arkivet fortfarande används av myndigheten och hur bra förvaringsmöjligheter myndigheten har.

Om en myndighet upphör ska ett arkiv lämnas över till Rikssarkivet inom tre månader. Vid vilken tidpunkt ett arkiv kommer att omfattas av bestämmelsen blir alltså helt beroende av om en myndighet har valt att lämna över sitt arkiv eller inte, och om regeringen har valt att avveckla en myndighet. Som exempel kan nämnas att Uppsala universitet aldrig har överlämnat några handlingar till Rikssarkivet och arkivet omfattas därför inte av bestämmelsen. Däremot omfattas hela arkivet efter Riksutställningar, fram till 2017, eftersom arkivet överlämnades till Rikssarkivet när myndigheten upphörde. Detta arkiv innehåller stora mängder handlingar som omfattas av upphovsrätt och närstående rättigheter.

Rikssarkivet vill uppmärksamma att de exempel på arkiv som utredningen ger på sidan 267 i betänkandet, om prisreglering på jordbrukets och fiskets områden och avseende stöd i form av projektbidrag till konstnärer, omfattas av Rikssarkivets tillsyn. Det innebär bl.a. att Rikssarkivet har rätt att ensidigt besluta att överta arkiven, som då skulle komma att omfattas av bestämmelsen.

Det handlar alltså inte bara om de myndigheter inom kulturarvssektorn som, direkt eller indirekt, har ett uppdrag att samla in och bevara arkivhandlingar, såsom Riksantikvarieämbetet, Institutet för språk och folkminnen, eller Kungl. biblioteket och de statliga museerna och utbildningsanstalterna. Alla myndigheters arkiv och övriga arkiv som består av allmänna handlingar men som finns hos andra än myndigheter är, enligt gällande rätt, en del av kulturarvet och bör så småningom överlämnas till Rikssarkivet.

Rikssarkivet menar att bestämmelsen blir godtycklig eftersom det är andra hänsyn än upphovsrätten eller vad som omfattas av kulturarvsbegreppet som styr vilka allmänna handlingar som omfattas. Alla myndigheters arkiv, kommunala, regionala och statliga bör omfattas av bestämmelsen eftersom de uttryckligen är en del av det nationella kulturarvet.

A.4 En avgränsning till arkivinstitutioner som är tillgängliga för allmänheten och drivs utan vinstintresse

Enligt Rikssarkivet bör andra *arkivinstitutioner* än de statliga och kommunala omfattas av bestämmelsen och samma avgränsning som för bibliotek och museer går att göra för dessa. Även om inget av EU-direktiven innehåller någon begränsning till arkiv som är tillgängliga för allmänheten kan Rikssarkivet inte se att det finns något som hindrar att man inför en sådan avgränsning.

Begreppet arkivinstitution används som samlingsnamn för olika slags organisationer som tar emot, förvarar och tillhandahåller arkiv. Förutom statliga och kommunala myndigheter kan det vara enskilda arkivinstitutioner så som förenings-, folkrörelse- och näringslivsarkiven.

Rikssarkivet menar att *arkivinstitutioner som är tillgängliga för allmänheten och drivs utan vinstintresse* skulle utgöra en avgränsad och väl avvägd krets. Det skulle också motsvara den avgränsning som, enligt utredningens förslag, ska gälla för bibliotek och museer.

B. Följdändringar i inskränkningen för bevarandeändamål

Rikssarkivet tillstyrker utredningens förslag, men anser att det även bör gälla för arkivinstitutioner, se avsnittet *A.4 En avgränsning till arkivinstitutioner som är tillgängliga för allmänheten och drivs utan vinstintresse*, ovan.

C. Det bör lagregleras att användningen inte får ske i förvärvssyfte

Rikssarkivet tillstyrker utredningens förslag, men anser att det även bör gälla för arkivinstitutioner, se avsnittet *A.4 En avgränsning till arkivinstitutioner som är tillgängliga för allmänheten och drivs utan vinstintresse*, ovan.

D. Förvaltning och organisering av egna samlingar

Rikssarkivet tillstyrker utredningens förslag.

På sidan 270 skriver utredningen att ”Det kan inte heller bli aktuellt att sprida exemplar framställda med stöd av bestämmelsen vidare eller på annat sätt låta utomstående få del av dem.”. Rikssarkivet vill uppmärksamma att resonemanget kan strida mot offentlighetsprincipen hos de aktörer som omfattas av tryckfrihetsförordningens (1949:105) bestämmelser om allmänna handlingar.

E. Läsapparater

Rikssarkivet tillstyrker utredningens förslag.

10.10.2 Visning av exemplar

Rikssarkivet föreslår att bestämmelsen om visning av exemplar utökas till att omfatta sådana kopior som kulturarvsinstitutionerna får framställa för bevarandeändamål enligt 16 § första stycket.

För Rikssarkivet innebär bestämmelsen i 20 § att man kan ställa ut arkivalier som är utgivna, t.ex. affischer, kartor eller andra tryck som finns i arkiven. Detsamma gäller de originalkonstverk som finns i arkiv och samlingar, förutsatt att upphovsmannen har överlåtit dem till Rikssarkivet. Rikssarkivet lånar även, i vissa fall, ut arkivalier för utställning hos andra kulturarvsinstitutioner.

Bestämmelsen i 16 § första stycket om framställning av exemplar av verk för bevarandeändamål syftar till att bevara verk i kulturarvsinstitutionens egna samlingar för eftervärlden. Att dessa bevarandekopior inte omfattas av visningsrätten enligt 20 § motverkar bevarandeändamålens syfte. Det är de sköra arkivalierna som måste visas upp i original istället för de kopior som är tänkta att bidra till bevarandet.

Att ställa ut arkivalier innebär att man utsätter dem för slitage och påfrestningar som t.ex. ljus, temperaturväxlingar och växlande luftfuktighet, samt även för stöldrisk eller olycksfall. Detsamma gäller för övriga kulturarvsinstitutioners samlingar. Med dagens teknik går det att göra mycket bra kopior som skulle kunna visas istället för originalet. På det sättet skulle kulturarvsinstitutionerna kunna uppfylla sitt uppdrag att tillgängliggöra sina arkiv och samlingar utan att slita på originalen.

Då visningsrätten kan anses vara konsumerad i och med utgivningen eller överlåtelsen av exemplaret skulle detta gälla även för en bevarandekopia. Att utsträcka bestämmelsen till att omfatta även bevarandekopior av de verk som omfattas av visningsrätten skulle inte ytterligare inkräkta på upphovsmannens ensamrätt. Sådana bevarandekopior bör också kunna lånas ut till andra för utställningsändamål.

10.12.2 Offentligt framförande

Riksarkivet tillstyrker förslagen. Men kretsen som omfattas av förslaget till 16 f § bör utökas till att även omfatta arkivinstitutioner som är tillgängliga för allmänheten och drivs utan vinstintresse samt myndigheternas arkivbestånd, så som Riksarkivet har föreslagit i 16 § andra stycket.

10.16 Offentliga debatter, allmänna handlingar m.m.

Riksarkivet tillstyrker förslagen och delar utredningens bedömningar. Uppdelningen i flera paragrafer, tillsammans med utredningens förslag till förtydliganden och modernisering, ökar tydligheten för envar.

11.2 En ny inskränkning för forskning

Riksarkivet tillstyrker förslaget. Den nya bestämmelsen främjar möjligheterna att bedriva forskning på ett ändamålsenligt vis.

Beslut i detta ärende har fattats av riksarkivarien Karin Åström Iko. I den slutliga handläggningen deltog också chefsjuristen Jens Västberg och verksjuristen Ulrika Sturesdotter Andersson, föredragande.

Karin Åström Iko

Ulrika Sturesdotter Andersson